

משרד החינוך והתרבות - המחלקה לתרבות תורנית

ג ל י ו נ ו ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע  
בעריכת נחמה ליבוביץ  
שנת העשרים וארבע

תולדות (תשכ"ה)

פרק כ"ו

הבארות

א. שאלה כללית בטעם ספור הבארות:

מדרש הגדול (בראשית כ"ו כ"ה)

"ויכרו שם עבדי יצחק באר". אשריהם לצדיקים, שבכל מקום שהם תולכין, הן כורין בארות וממציאין את המים לרבים. ולמה? שהוא מחית הכל. וכן הוא אומר (משלי י"א): "מקור חיים פי צדיק".

רד"ק

... וכל הספורים האלה בתפירת הבארות וקריאת השמות להודיע, כי בארץ ישראל המוחזקת היה חופר בארות כרצונו ואין מוחה בידו, וכן קרא שמות כרצונו, והיו בני המקום קורין אותן כן. וכן אברהם, כמו שכתבנו וכל זה היה להם לאות ולסימן מה שיעדם האל לתת הארץ לזרעם; אבל פלשתים - אע"פ שחיא טארץ ישראל - לא הוחזקה בידם, לפיכך רבו עמם על הגבול; וכל זה להודיעם, שלא תהיה מוחזקת בידם כולה, אע"פ שחלקה לא הוחזקה בידם...

רמב"ן

ד"ה ויקרא שם הבאר עשק: וספר הכתוב ויאריך בענין הבארות, ואין בפשוטי הספור תועלת ולא כבוד גדול ליצחק, והוא ואביו עשו אותם בשרה. אבל יש בדבר ענין נסתר בתוכו, כי בא להודיע דברי עתיד: כי באר מים רמז לבית האלוקים אשר יעשו בניו של יצחק, ולכן הזכיר "באר מים חיים", כמו שאמר (ירם' י"ז י"ג) "מקור מים חיים את ה'". וקרא הראשון "עשק", ירמז לבית הראשון אשר התעסקו עמנו ועשו אתנו כמה מחלוקות וכמה מלחמות עד שהחריבוהו. והשני קרא שמה "שש"ה", שם קשה מן הראשון. והוא הבית השני שקרא אותו בשמו שכתוב בו (עזרא ד' ר') "ובמלכות אחשורוש בתחילת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלם". וכל ימיו היו לבו לשטנה עד שהחריבוהו וגלינו ממנו גלות רעה. והשלישי קרא "ורחבת" הוא הבית שעתידי להיבנות במהרה בימינו והוא יעשה בלא ריב ומצה ותאל ירחיב את גבולנו, כמו שנאמר (דב' י"ט ח') "ואם ירחיב ה' אלוקיך את גבולך כאשר נשבע...". שהוא לעתיד. וכתוב בבית השלישי (יחזקאל מ"א ז') "ורחבה ונסבה למעלה למעלה". "ופרינו בארץ", שכל העמים יעבדוהו שכם אחד.

1) מה הקשי הכללי למפושטים בפרקנו?

2) מה ההבדל בין שלש הדעות שהובעו לעיל בענין חפירת הבארות? שים לב: הרד"ק והרמב"ן תולכים בכיוון אחד, אך יש הבדל גדול ביניהם. מהו הכיוון המשותף ומהו הקו המבדיל?

ב. י"ג ויהי לו מקנה צאן ומקנה בקר ועבודה רבה ויקנאו אותו פלשתים.

אבן כספי ד"ה ויקנאו אותו: נכון בעברי, כמו "בו".

רגי"ן: ד"ה ויקנאו אותו: ולא אמר "ויקנאו בו" ולא "ויקנאו לו", כי יש הבדל רב ביניהם...

התוכל להסביר מה התבדל?

ג. ט"ז ויאמר אביטלך אל יצחק: לך מעטנו כי עצמת ממנו טאו.

1) האם פירוש מילת "ממנו" כפרוש "ממנו" באחד הפסוקים הבאים?  
שם א' י"א: הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו  
דב' א' כ"ח: עם גדול ורב ממנו  
במד' י"ג ל"א: כי חזק הוא ממנו  
מלכ' א' כ"ה כ"ג: על כן חזקו ממנו.

2) האם דברי המדרש הבאים הם כפשוטו של פסוקנו?  
בראשית רבה ט"ז: אמר לו אביטלך: כל עצמות שעצמת, לא ממנו היו לך? לשעבר הוה לך חד קווקיה (=היה לך כבש אחד), כדון אית לך קווקייה סגין (= עכשיו יש לך כבשים הרבה).

3) במה דומה טענת הפלשתים כאן (לפי פירוש המדרש) לדברי בני לבן (ל"א א') וכיצד אפשר להוכיח פה ושם, שטענתם טענת שקר?

ד. י"ט ויחפרו עבדי יצחק בנחל וימצאו שם באר מים חיים.  
כ' ויריבו רועי גרר עם רועי יצחק לאמור לנו המים.

**ד"ק** ד"ה וימצאו שם: אחר שחפרו מצאו מתחת באר הפורה מקודם, וחיו נובעים בה מים חיים...  
ד"ה לנו המים: כמו שכתבנו בדבר אברהם עם אבימלך (כ"א כ"ה) כי היתה מחלוקת ביניהם, את אותה הבאר מגבול גרר או מגבול באר-שבע, כן עתה מטעם הזה נפלה מחלוקת בין רועי גרר ובין רועי יצחק.

**מלבי"ם** ד"ה ויריבו רועי גרר, שע"י שהיה מים חיים, שהמעין מקורו מן התרים, היה להם טענה לאמור: לנו המים. (א) כי מי המעין יוצאים מן ההר שבגרר, שהוא בגבול אבימלך. (ב) שהיה מחוקי המלכות, שכל הנמצא בבטן הארץ שייך אל המלכות, ואם כן מי תהומות הם של המלך ובני המדינה;  
ורועי יצחק היה להם טענה, שהמים שבבטן הארץ הם הפקר, ושייך להם, אחר שהם חפרו ומצאו אותם. ועל כך קרא שם הנאר עשק, כי היה ביניהם עשק וטענות, שכל אחד היה לו טענה לפי דעתו.

- (1) כל אחד מן המפרשים הנ"ל הנסה ליישב קשי אחד שבפסוקנו. הסבר אלו הם הקשיים העומים בפני כל אחד מהם?
- (2) האם יש נגוד בין שני הפרושים הנ"ל, אם לא?

ה. כ"ה ויכרו שם עבדי יצחק באר.

ך' וולף היידנהיים: מפרש

"וייכרו" טעמו כמו ויחפרו וכן (שם' כ"א ל"ג) "כי יכרה איש בור", ולשון "כריה" היא עשית גומא בקרקע. וממה שמצאנו (תהל' ז' מ"ו) "בור כרה ויחפרהו" בראה כי החפירה עמוקה יותר מן הכריה, ואפשר לחפור אחרי הכריה ואי אפשר לכרות אחרי החפירה. ובראה עוד, כי כל לשון חפירה עיקרו לשון חקירה ודרישה, דוגמת (דב' א' כ"ב) "ויחפרו לנו את הארץ", ובעבור כי הכוונה צריך להיות מרגל לדרוש המקום הגאות לו לחצוב לו באר מים, לכן הוציאו הכתוב בלשון חפירה.

מה הם הקשיים בפרקנו המתיישבים ע"י הבחנה זו?

ד. שאלות ודוקים ברש"י:

- (1) י"ח ד"ה וישב ויחפר: הבארות אשר חפרו בימי אברהם אביו ופלטחים סתמום מקודם שבסע יצחק מגרר חזר וחפרן.
- (2) כ"ב ד"ה ופרינו בארץ: תרגומו וניפוש בארעא.
- (א) מה קשה לו?
- xx (ב) חרא"ם מקמה: ולמה הפך רש"י וכתב "ופלשתים סתמום" במקום "ויסתמום פלשתים".
- (א) מה ראה רש"י לחביא כאן את ת"א ובמה הוא ברור יותר מן העברי?
- (ב) האם רש"י מפרש וי"ו של וביפוש כפי שפרש וי"ו של (כ"ו י') "וחבאת" "אם שכב כבר הגאת אשם עלינו"?

שאלות בטעמי המקרא העורך: ס. פרלמן

כ"ז ל"ז ויען יצחק ויאמר הן גביר שמתיר לך ואת-כל-אחיו נתתי לו לעבדים ודגן ותירש סמכתיו ולכה אפוא מה אעשה בני

הרכסים לבקעה: ד"ה ואת-כל-אחיו: טעם רביע שב-"אחיו" מלמד, שאלה שלוש תיבות משמשות פנים ואחור. - גביר שמתיר לך ואת-כל-אחיו, פירוש לך ולכל אחיו. ואת-כל-אחיו נתתי לו לעבדים. שאם היו מחוברים אל "נתתי לו", היה הרביע או טעם זקף במלת"לך"...

ספורנו ד"ח: ואת-כל-אחיו נתתי לו לעבדים: בני ישמעאל ובני קטורה ומלכי הגויים, כאמרו: יעבדוך עמים.

ת"י... ואזיל ואיטרד מני דמה אעביד לך ברי

(1) בצלע א' באה פתיחת אמירה וברכה המחולקת ל-3 ענינים, היכן מהחלקים שלושה הענינים ע"פ כללי הטעמים ומה קשר יתר יש בין שני חלקי הברכות המקושרות לעומת החלק השלישי?

(2) איזה קטע של פירושו של בעל הרכסים לבקעה נראה שאינו מתאים לכללי פיסוק הטעמים (דברי ספורנו מתאימים להם)?

(3) במה שונה ת"י מן הפירוש הרגיל והאם מתאימים הטעמים לתרגומו או לפירושו הרגיל?